

Temna ikona

*Doba Christopherja Leeja
pri Studiu Hammer*

Andrej Gustinčič

Christopher Lee je bil star 35 let in se je že desetletje ukvarjal s filmsko igro brez večjega uspeha, ko je pri britanskem studiu Hammer Film Productions dobil vlogo pošasti, ki jo je ustvaril baron Victor Frankenstein v filmu *Frankensteinovo prekletstvo* (The Curse of Frankenstein, 1957, Terence Fisher). »Po desetih letih na filmskem platnu sem bil še vedno visok tujec, skoraj tako neznan, kot ko sem začel,« je zapisal v svoji avtobiografiji. Hammer je bil studio za B-filme, ki je dve leti prej doživel nepričakovan in veliki uspeh z znanstvenofantastično grozljivko *Quatermassov eksperiment* (The Quatermass Xperiment, 1955, Val Guest) in se odločil ponoviti uspeh s filmoma o Frankensteinu in Drakuli. Frankenstein je bil zelo uspešen pri gledalcih, kritiki pa so ga raztrgali, saj niso bili vajeni toliko krvi in grobosti v britanskem filmu. Zvezdnika filma, Lee kot tvor ter Peter Cushing kot baron Frankenstein, sta se naslednje leto vrnila v *Drakuli* (Dracula/The Horror of Dracula, 1958, Terence Fisher) in film je bil še večja senzacija, ki je iz Leeja čez noč naredila zvezdnika grozljivk. Še več, globalna publika ga je povsem poistovetila z grofom Drakulo, tako kot Seana Conneryja z Bondom. Tako je Terence Fisher, eden najboljših, če ne najboljši britanski režiser grozljivk, spremenil Leejevo življenje.

Da bi razumeli moč, ki so jo imele Hammer grozljivke v britanski kinematografiji, pogledajmo enega Fisherjevih filmov, preden se je začel ukvarjati z grozljivkami. *Preseščeno srce* (The Astonished Heart, 1950, režiser Antony Darnborough) je bil značilen britanski film svojega časa. Gre za pompoznega psihiatra Christiana Faberja (Noël Coward, tudi scenarist), ki je že dvanajst let v prijaznem, a hladnem zakonu z Barbaro (Celia Johnson), ko se nepričakovano in obsesivno zaljubi v njeno zapeljivo prijateljico iz mladosti Leonoro (Margaret Leighton). Fabula je fina tkanina občutkov, poželenja in kesanja, v kateri se vsi liki vedejo izredno civilizirano in duhovito, obzirnost in izogibanje vulgarnemu izražanju čustev pa sta moralna imperativa. Psihiatrova strast se konča s samomorom, a ženski ostaneta pazljivo vljudni ena do druge.

Hammer in še posebej Fisherjevi filmi so vdrl v ta civiliziran in zadušljiv svet kot netočan vsiljivec na slavnosten meščanski sprejem. Najbolj značilni Fisherjevi prizori, ki imajo to moč vdora, so recimo tisti v *The Strangers of Bombay* (1959), v katerem odre-

Frankensteinovo prekletstvo

zana roka vznemiri toplo popolnost mize, pripravljene za večerjo s prijatelji, ali ko Lee kot nerodna, a presenetljivo hitra mumija iz istimenskega filma (1959) vdre skozi balkonska okna imenitne hiše na podeželju. Hammer kot da se je odločil preizkusiti svet vljudnih angleških melodram, od katerih jih je nekaj režiral ali soredžiral tudi sam Fisher. V Leejevi interpretaciji *Drakule* sta Fisher in Hammer našla popolno personifikacijo robato pisane napada na ugodje britanskega filma.

Lee je razumel, kaj Drakula pravzaprav je: fevdalni gospodar med buržoazijo devetnajstega stoletja. Njegova neposredna in popolna moč nad posamezniki je bila iz drugega časa. Znašel se je v srednjem razredu, navajenem na kompromise in zatiranje destruktivnih strasti. Leejev Drakula je predstavljal izbruh vse zatirane strasti, gneva in skrite zlobe v tem dobro urejenem svetu. In seksualnosti. Brez dvoma je napad vampirja prinesel tudi spolni užitek. Že sama pojava krutega plemiča, visoka, oblečena v črno in polna prezira, je naredila meščanske obrambe in izgovore smešne in izrabljene. To je bil fizično močan in lačen Drakula, daleč od pokvarjenega, a elegantnega vzhodnoevropskega aristokrata, ki ga je igral Bela Lugosi. Leejev grof je bil zver. In v Cushingovem doktorju van Helsingu je imel sijajnega nasprotnika. Cushing in Lee sta skupaj posnela 22 filmov in bila zabavno nasprotje: Lee osredotočen in z umirjeno telesno govorico, Cushing pa

dinamičen igralec, ki, po Leejevih besedah, »raztrga papir, prižge pipo in se sezuje, vse med izgovorjanjem dialoga.«

Fisher in Lee sta se ponovno lotila Drakule šele v podcenjenem filmu *Drakula, princ teme* (Dracula: Prince of Darkness, 1966). Lee je smatral, da je njegovo besedilo nemumno, in ga ni želel izgovorjati, tako da je bil Drakula zdaj nem in je deloval še bolj živalsko, kot neka vrsta nočne podgane, ki vdre v življenje dveh parov. Lee je postajal vse bolj razočaran nad Hammerjevim pristopom k Drakuli. Za razliko od tematsko bogate serije s Cushingom kot baronom Frankensteinom so nadaljevanja serije o Drakuli (Hammer je posnel sedem filmov z Leejem v tej vlogi) delovala, kot da so se šele v zadnjem hipu odločili v zgodbo vključiti grofa. Postal je marginalen. »Enostavno je bilo estetsko moreče gledati, kako so bili filmi vse slabši,« je zapisal v avtobio-

Okusi Drakulovo kri

Rasputin: blazni menih

grafiji, »po poletu in elegantnosti prvega desetletja je Hammer postal samozadovoljen in nemaren, podpiral je scenarije brez domišljije in poceni produkcije v nevarno brezbržnem prepričanju, da bo občinstvo pristalo na vse.« Najboljši poznejši film je bil *Okusi Drakulovo kri* (Taste the Blood of Dracula, 1970, Peter Sasdy), v katerem se sinovi in hčerke hinavske buržoazije obrnejo proti lastnim očetom. Lee se je pojavil kot Drakula v le nekaj prizorih in vprašanje je, če ne bi bil film boljši brez grofa.

Lee je snemal tudi za druge studie, ampak prvenstveno je bil navezan na Hammer do začetka druge polovice šestdesetih. Hammer je medtem postal prava sila ne samo britanskega filma, ampak britanskega gospodarstva nasploh in obenem mednaro-

dno prepoznavna znamka grozljivk. Lee je snemal z režiserji, kot so bili Don Sharp, John Gilling ter Seth Holt in ki so skupaj s Fisherjem, Valom Guestom in Sidneyjem Hayersom tvorili jedro nizkoporačunskega povojnega britanskega žanrskega filma. Igral je tako vodilne kot stranske vloge. Bil je sočuten in zanesljiv psihiater v odličnem *Kriku strahu* (Taste of Fear/Scream of Fear, 1961, Seth Holt), krut in duhovit pirat v *The Pirates of Blood River* (1962, John Gilling) ter slaboten in parazitski, a vseeno simpatičen ljubimec žene doktorja Jekylla v Fisherjevem *The Two Faces of Dr. Jekyll* (1960).

Rasputin: blazni menih (Rasputin: The Mad Monk, 1966, Don Sharp) je ena od čudovitih norosti Leejeve kariere. Film ni imel zveze z zgodovino, s plitvim scenarijem

in Sharpovo energično in samozvestno režijo pa je Lee ustvaril znamenito variacijo svojega Drakule: divjega družbenega vsiljivca. Ogromen, kosmat, nasilen in domišljav se je Leejev Rasputin vrgel v prizore divjega plesa, pitja, zapeljevanja in magičnega zdravljenja z dolgimi izkrivljenimi prsti in gorečimi očmi. Predvsem je bil brezobzirnež, ki ga niso zanimala pravila vedenja in ki ni spoštoval ne državne oblasti ne cerkve in še posebej ne višjih družbenih slojev. Kot čisti anarhist je predstavljal prav razbrzdano, ki se je je angleška družba vedno bala. Na žalost film ni orisal prepričljive družbe, proti kateri bi se Rasputin upiral, pa tudi imenitnemu hammerjevemu scenografu Bernardu Robinsonu ni uspelo pričarati občutka ruskega dvora.

Nastopil je v dveh filmih, ki sta med najboljšimi, kar sta jih posnela Fisher in Hammer. V *The Gorgon* (1964) je Lee igral profesorja Karla Meinsterja, ki pride v prestrašeno srednjeevropsko mesto, da pomaga mlademu prijatelju Paulu, zaljubljenemu v Carlo, lepo in materinsko žensko, ki se vsa-

Hammer kot da se je odločil preizkusiti svet vljudnih angleških melodram, od katerih jih je nekaj režiral ali so-režiral tudi sam Fisher. V Leejevi interpretaciji *Drakule* sta Fisher in Hammer našla popolno personifikacijo robato pisanega napada na ugodje britanskega filma.

To the Devil a Daughter

ko polno luno nezavedno spremeni v pošastno gorgono, katere pogled okamni svoje žrtve. Zraven je tudi Cushing kot v Carlo zaljubljen doktor Nemiroff. Meinster je bil tipičen fisherjevski junak, inteligenten, racionalen in krepak. S svojimi neurejenimi lasmi in brki ter z arogantno osornim vedenjem je bil nekako aseksualen, tako da se ga strasti, ki motivirajo in na koncu uničijo ostale like, niso dotaknile. »Zdaj je svobodna, Paul. Svobodna,« reče umirajočemu prijatelju, potem ko je Carli odrezal glavo.

Režiran po s strani producentov skvarjenem scenariju Johna Gillinga, s proračunom, ki je bil majhen celo za studio Hammer, in s poceni narejeno pošastjo, ki izziva smeh, ne pa groze, je Fisherju vseeno uspelo posneti melanholičen film, ki kot da se odvija v umirajočem svetu pozne jeseni. V središče postavi nekaj, kar je bilo v

grozljivkah vedno vsaj nezavedno prisotno: strah pred ženskami, saj za pretresenega in zaljubljenega mladega junaka skrbi ista ženska, ki ga želi uničiti. Tudi ženska, ki te ljubi, ti pravzaprav želi škodovati. Fisherjev film razkrije strah, ki je verjetno korenina vseh tistih brutalnih umorov spolno izizvalnih žensk pri Hammerju ter nasploh v grozljivkah. *The Gorgon* je kljub številnim pomanjkljivostim eden najbolj neprijetno provokativnih Hammer filmov.

Lee je bil spet na strani angelov v Fisherjevi *Hudičevi nevesti* (*The Devil Rides Out*, 1968) kot vojvoda Richleau, plemič, pustolovec in erudit, ki ščiti sebe in svoj krog prijateljev pred napadom satanistov pod vodstvom elegantnega Mocate (enkrat Charles Gray) v Angliji dvajsetih let prejšnjega stoletja. Fisher in scenarist Richard Matheson, ki je priredil roman Dennisa Wheatleyja, sta ustvarila zgodbo o borbi dobrih duš proti zlu, kjer je nekaj skoraj hawkovskega v načinu, na katerega se de Richleau, njegov prijatelj Rex, nečakinja Marie in njen mož Richard združijo v borbi proti Mocati in v zaščito idealiziranega angleškega življenjskega sloga. Za razliko od Meinsterja v *The Gorgon* je Richleau vedno urejen. Njegov boj proti silam teme prevzame celo telo. Vse v njegovem glasu in stasu izžareva odločnost. »Motiš se,« neomajno odvrne Rexu, ko ta reče, da je temna

sila le praznoverje. »Temna sila je več kot le praznoverje; je živa sila, ki se lahko ponoči spusti vsak hip.« Lee ta stavek in ezoterične dialoge nasploh napolni z vero in nujo. Je globoko moralističen, ampak tudi človeški, in je upodobitev vitalnosti, nuje po boju za obstanek: racionalen v svojem pristopu do iracionalnega, oborožen s skrivnostno erudicijo (*»Sol in živo srebro – učinkovita proti silam teme.«*) in neomajno vdan prijateljem in družini. *Hudičeva nevesta* je najjasnejši izraz nedvoumnega in brezkompromisnega dualizma Fisherjevih filmov, skoraj manifest o čaru zla in vztrajnosti dobrega: v svetu izrazito angleškega Fisherja je zlo izenačeno z ekscesom, dobro pa z umerjenostjo.

Sčasoma je Lee vse manj nastopal pri Hammerju. Tu so bila nadaljevanja *Drakule*, zadnje je bilo posneto leta 1973 (*Satanistični obredi Drakule* [*The Satanic Rites of Dracula*, 1973, Alan Gibson]), in začel se je Hammerjev somrak. Ko so v začetku sedemdesetih let finančne težave prisilile ameriške studije umakniti finančno podporo britanskemu filmu, se je povojni razcvet britanske kinematografije končal. Hammer je imel še dodatne probleme z distributerji in spreminjajočo se podobo grozljivk. Ne da ni bilo v tej dekadici še zanimivih filmov iz studia, recimo *Demons of the Mind* (1972, Peter Sykes), a bilo jih je premalo in prišli so prepozno. Zadnja Hammerjeva grozljivka z Leejem je bila *To the Devil a Daughter* (1976), konfuzna, a vseeno zabavna zgodba, spet po romanu Dennisa Wheatleyja, v kateri je bil popolnoma doma v vlogi satanskega duhovnika, očeta Michaela, v boju s krepkim eruditom Richardom Widmarkom za dušo petnajstletne Nastassje Kinski. Film ni doživel uspeha. Hammer je posnel še en film, par televizijskih serij in tiho izginil. (Leta 2007 je nizozemski producent John De Mol kupil Hammer. Od takrat je novi Hammer produciral ali soproduciral štiri filme groze ter eno spletno serijo.)

Christopher Lee je preživel konec svojega starega studia in propad britanske filmske industrije. Bil je mednarodno znan; delaven igralec, vedno dober, dobrodošel gost v A-filmih z zvezdniško zasedbo in v televizijskih nanizankah ter grozljivkah in kriminalkah. V novem tisočletju je ponovno zaslovel v filmih Georgea Lucasa in Petra Jacksona. A kot igralec se je zares rodil pri Hammerju, kjer je iz neopaženega visokega moža z videzom tujca postal ikona.

Hudičeva nevesta